

Anna Stępień, Maciej Matraś

Zawartość treściowa "Materiałów do dziejów Polskiej Misji Katolickiej we Francji" ks. prof. UKSW dra hab. Bronisława Panka

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 9/1, 21-26

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ADAM STĘPIEŃ
MACIEJ MATRAŚ

**ZAWARTOŚĆ TREŚCIOWA MATERIAŁÓW
DO DZIEJÓW POLSKIEJ MISJI
KATOLICKIEJ WE FRANCJI
KS. PROF. UKSW DRA HAB.
BRONISŁAWA BERNARDA PANKA**

Problematyka duszpasterstwa polskich księży we Francji w latach 1922-1950 oraz zagadnienia związane z działalnością polskich organizacji polonijnych we Francji w latach 1921-1939 stały się przedmiotem badań ks. prof. Bronisława Bernarda Panka. Efektem jego wieloletniej kwerendy naukowej, przeprowadzonej głównie we Francji, stał się pokaźny zbiór materiałów archiwalnych. Gros z nich pochodzi z Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu oraz z darów francuskiej Polonii. Akta zebrane przez Profesora są sukcesywnie publikowane w formie kolejnych zeszytów w serii wydawniczej *Materiały do dziejów Polskiej Misji Katolickiej we Francji*. Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie zawartości treściowej dotychczas wydanych zeszytów.

Zeszyt pierwszy zawiera biogramy pięćdziesięciu pięciu polskich księży, pracujących w duszpasterstwie emigracyjnym we Francji¹. Na ich podstawie ustalono, że w latach 1922-1929 polscy księża okręgu paryskiego pracowali wśród Polaków w dwustu osiemdziesięciu pięciu miejscowościach w pięćdziesięciu trzech departamentach Francji. Zakres ich pracy duszpasterskiej znacznie wykraczał poza granice okręgu paryskiego, pokrywającego się z terytorium podlegającym polskiemu konsulatu w Paryżu. Materiały, zawarte w tej publikacji, mimo że niekompletne, pokazują ewolucję duszpasterstwa począwszy od chwili, kiedy Prymas Polski kard. E. Dalbor mianował oficjalnie ks. Wilhelma Szymbora rektorem Polskiej Misji Katolickiej we Francji.

Na drugi zeszyt składają się: wstęp (uwzględniający kwestię władz państwowych i kościelnych), indeks księży dekanatu południowego, mapa dekanatu

¹ Zeszyt I, *Księża polscy w duszpasterstwie okręgu paryskiego 1922-1929*, Editions François Dominique Paris 1992, pp. VI + 124.

południowego, dziewiętnaście zestawień statystycznych ilustrujących między innymi rozmieszczenie Polaków w interesującym nas regionie, biogramy czterdziestu ośmiu polskich duchownych duszpasterzujących w południowej Francji oraz zakończenie². Jako aneks dodano opinię w kwestii zastosowania baz danych do badań polskich misji katolickich we Francji autorstwa dra inż. Tomasa Traczyka, omawiającą celowość zastosowania technik informatycznych do prac nad historią polskich duchownych we Francji.

Zeszyt trzeci prezentuje czterdzieści jeden biogramów księży polskich pracujących w duszpasterstwie emigracyjnym w Alzacji i Lotaryngii od 1922 do 1929 r³. Trzydzieści tabel ukazuje rozmieszczenie robotników polskich począwszy od 1921 r. Praca przybliża postacie trzech dziekanów dekanatu wschodniego, ojców: T. Taczaka, W. Kudłacika i W. Rogaczewskiego.

W kolejnej publikacji ukazano pracę duszpasterską czterdziestu dwóch polskich kapłanów w regionie Nord (północna Francja) za rektoratu ks. Wilhelma Szymbora (1922-1929)⁴. Zamieszczono indeks księży, mapę dekanatu północnego oraz szesnastce zestawień statystycznych. We wstępie przedstawiono historię polskiej emigracji w północnej Francji, politykę imigracyjną władz francuskich, hierarchię kościelną w departamentach Pas-de-Calais i Nord, kwestie związane z polskimi władzami konsularnymi w Lille oraz charakterystykę zagadnień duszpasterskich w dekanacie północnym (Nord).

Zawartość zeszytu piątego stanowi bezpośrednią kontynuację zeszytu pierwszego⁵. Zaprezentowano w nim pracę duszpasterską trzydziestu trzech polskich duchownych w dekanacie paryskim podczas wielkiego kryzysu gospodarczego (1929-1933). Publikacja zawiera szczegółowy opis zasięgu terytorialnego dekanatu paryskiego. W formie tabel zamieszczono szczegółowe zestawienia statystyczne dotyczące zagadnień związanych z polskim wychodźstwem we Francji, między innymi ukazano rozmieszczenie emigrantów oraz ich zatrudnienie we francuskim przemyśle i rolnictwie.

Kolejny zeszyt traktuje o duchowieństwie polskim w duszpasterstwie objazdowym dekanatu paryskiego w latach 1929–1933⁶. Na niniejszą publikację składają się: wykaz zakonów i zgromadzeń zakonnych męskich, wstęp, mapy, osiemnaście zestawień statystycznych, biogramy dziewięciu duchownych, za-

² Zeszyt II, *Księża polscy w duszpasterstwie południowej Francji 1922-1929*, Editions François Dominique Paris 1993, pp. 122.

³ Zeszyt III, *Księża polscy w duszpasterstwie dekanatu wschodniego 1922-1929*, Editions François Dominique Paris 1994, pp. 118.

⁴ Zeszyt IV, *Księża polscy w duszpasterstwie północnej Francji 1922-1929*, Editions François Dominique Paris 1994, pp. 150.

⁵ Zeszyt V, *Księża polscy w duszpasterstwie okręgu paryskiego 1929-1933*, Editions François Dominique Paris 1995, pp. 130.

⁶ Zeszyt VI, *Duchowieństwo polskie w duszpasterstwie objazdowym dekanatu paryskiego 1929-1933*, Editions François Dominique Paris 1997, pp. 60.

kończenie oraz aneksy. Dużo miejsca poświęcono problematyce związanej z rektoratem ks. Łagody. Przybliżono sylwetkę ks. dziekana T. Makieli oraz zasygnalizowano kwestię genyzy dekanatu paryskiego.

Następne zeszyty (VIII-XIII) zatytułowane *Dokumentacja Klubu Polskiego w Rosières (dep. Cher)* – podzielone na części I-V – dotyczą polskich organizacji emigracyjnych działających we Francji w latach 1921-1939. Powstały one w oparciu o dokumentację przekazaną ks. B. Pankowi przez p. Eugeniusza Sadego – polskiego emigranta osiedlonego w miejscowości Rosières (dep. Cher).

Zeszyt ósmy zawiera tysiąc sto dwanaście uporządkowanych chronologicznie dokumentów z lat 1925-1939⁷. Mają one bardzo różny charakter. Praca zawiera kopie korespondencji Klubu Polskiego z różnego rodzaju polskimi i francuskimi organizacjami i instytucjami. Ponadto zawiera zapisy pozwalające odtworzyć między innymi działalność oświatową polskich organizacji na polu bibliotekarskim i teatralnym, jak również problemy dotyczące działalności duszpasterskiej wśród polskich emigrantów.

Na kolejną publikację składa się siedemset jedenaście dokumentów sięgających nawet 1950 roku⁸. Na szczególną uwagę w tej części zasługuje *Statut Klubu Polskiego z 1923 r.* oraz *La Guide pour les Ouvriers Polonais en France*. Ed. Paris 1928, pp. 16. Poza tym, mimo braku odpowiedniego sklasyfikowania, praca ta stanowi cenną bazę źródłową, ze względu na znajdującą się w niej korespondencję oficjalną i prywatną, różnego rodzaju przekazy rachunkowe oraz listy osób przeprowadzających za pośrednictwem Klubu Polskiego zbiórki na Fundusz Obrony Narodowej.

Zeszyt dziesiąty składa się z dwóch części⁹. Pierwsza – właściwa, zawiera kopie siedemset dziewięćdziesięciu ośmiu dokumentów. Pochodzą one nie tylko z lat międzywojennych, ale również z okresu II wojny światowej. Podobnie jak w poprzednich zeszytach, dokumenty dotyczą przeważnie zagadnień związanych z życiem organizacji polonijnych we Francji.

Druga część omawianej publikacji stanowi partię dokumentów, które pierwotnie miały ukazać się w zeszycie ósmym (oznaczono je symbolem „Ia”). Pochodzą one z 1939 r. i dotyczą między innymi organizacji, takich jak: Bractwo Żywego Różańca, Centralny Związek Polaków we Francji, Polska Misja Katolicka we Francji, Societé Cooperative de Rosières, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet Polskich we Francji.

⁷ Zeszyt VIII, *Dokumentacja Klubu Polskiego w Rosières (dep. Cher)*, część I, Warszawa 1998, wydanie na prawach rękopisu, s. I-VI, k. 372.

⁸ Zeszyt IX, *Dokumentacja Klubu Polskiego w Rosières (dep. Cher)*, część II, Warszawa 1998, wydanie na prawach rękopisu, s. I-XV, k. 193.

⁹ Zeszyt X, *Dokumentacja Klubu Polskiego w Rosières (dep. Cher)*, część III, Warszawa 1998, wydanie na prawach rękopisu, s. I-XV, k. 260 i „Ia”, k. 365-404.

Na kolejną pracę składa się trzysta sześćdziesiąt pięć dokumentów¹⁰. Zawarto w niej ręcznie pisany *Protokolarz Komitetu Towarzystw Polskich we Rosiérés (Cher)*. Protokoły z posiedzeń Komitetu pisane były od dnia 2 marca 1937 r., z pewnymi przerwami w 1943 r., do 31 maja 1951 r. Obrazują one działalność i przemiany organizacji we wspomnianym okresie.

W *Protokolarzu* znajduje się *Spis książek biblioteki powieściowo-historycznej przy Towarzystwie Oświatowym im. Marszałka J. Piłsudskiego „Klub Polski” w Rosiérés (Cher)*. Spis prowadzony od 1 maja 1936 r. zawiera osiemdziesiąt cztery strony, na których zanotowano osiemset jedenaście pozycji książkowych.

Dalszą część zeszytu stanowi kopia sześćdziesięciu jeden numerów francuskojęzycznego czasopisma „Entre Nous”, wydawanego od 29 maja 1935 r. w formie kroniki Rosiérés.

Na zeszyt dwunasty składa się *Protokolarz Klubu Polskiego* z listą jego członków¹¹. Treść tych przekazów źródłowych, obejmujących w sumie trzysta sześćdziesiąt siedem protokołów (pisanych ręcznie, zawartych w trzech zeszytach), posiada niezwykle cenną wartość dla historyka badającego zagadnienia polskich organizacji w międzywojennej Francji. Kopie protokołów uporządkowane chronologicznie, sporządzone zostały podczas posiedzeń zarządów, ogólnych zebrań członków, posiedzeń miesięcznych i nadzwyczajnych. Praca zawiera spis treści i listę członków i członkiń organizacji.

W zeszycie trzynastym umieszczono materiały pochodzące ze zbioru dokumentów ujętych w teczce N-VI w Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu¹². Na publikację składają się – pochodzące z lat międzywojennych – sprawozdania, korespondencja, listy członkowskie organizacji z Rosiérés i innych polskich ośrodków w środkowej Francji. W zeszycie tym dominują dokumenty obrazujące relacje polskiego wychodźstwa z Polską Misją Katolicką we Francji. Warto dodać, iż omawiana praca posiada indeks osobowy i rzeczowy.

Kolejny zeszyt poświęcono księżom polskim, duszpasterzującym na południu Francji podczas II wojny światowej (1940-1945), włączając w to wolną strefę (1940-1942)¹³. Na publikację tę składają się: indeks księży pracujących we Francji nieokupowanej – podległej rządowi w Vichy, mapa Francji z podziałem na część okupowaną i wolną, trzynaście zestawień statystycznych, biogramy sześćdziesięciu dwóch duchownych oraz zakończenie.

¹⁰ Zeszyt XI, *Dokumentacja Klubu Polskiego w Rosiérés (dep. Cher)*, część IV, Warszawa 1998, wydanie na prawach rękopisu, s. I–XVI, k. 216.

¹¹ Zeszyt XII, *Dokumentacja „Klubu Polskiego” w Rosiérés (dep. Cher)*, część V, Warszawa 1998, wydanie na prawach rękopisu, s. I–XXV, k. 397.

¹² Zeszyt XIII, *Dokumenty dotyczące duszpasterstwa dojazdowego w Rosiérés (dep. Cher)*, *sygnatura N-VI*, Warszawa 2000, wydanie na prawach rękopisu, s. I–XI, k. 230.

¹³ Zeszyt XVII, *Księża polscy w duszpasterstwie na terenie Francji Południowej 1940-1945*, Editions François Dominique Paris 1995, pp. 194 (cz. I/II).

W pracy tej uwzględniono sytuację Francji w okresie II wojny światowej, poruszono kwestie związane z polskimi władzami państwowymi przebywającymi nad Sekwaną oraz przedstawiono zagadnienia dotyczące Centrali Duszpasterstwa Polskiego we Francji nieokupowanej.

W zeszytcie osiemnastym zaprezentowano w formie zestawienia dane osobowe ponad tysiąca polskich księży duszpasterzujących we Francji w okresie dwudziestolecia¹⁴. W poszczególnych rubrykach umieszczono: nazwisko i imię, datę urodzenia, datę święceń, diecezję, zgromadzenie, zakon, miejsce pracy duszpasterskiej we Francji.

W kolejnym zeszytcie umieszczono: skróty nazw więzień i obozów, indeks uchodźców i prześladowanych pod rządami nazizmu, spis lekarzy i pracowników służby zdrowia wystawiających zaświadczenia dla Polaków celem otrzymania przez nich odszkodowania za prześladowania w czasie II wojny światowej, fotokopie dokumentów pochodzących z Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu oraz zakończenie¹⁵. Na dokumentację zaprezentowaną w niniejszej pracy poza kilkoma pismami urzędowymi składają się wypełnione formularze ankietowe *Refugies sous le regime nazi cas a etudier*, zawierające następujące kolumny: nazwisko i adres, obozy koncentracyjne, procentowy ubytek zdrowia, orzeczenie lekarskie, grupa medycznych eksperymentów I i III, zakwaterowanie i czynsz, dochody miesięczne, otrzymane środki finansowe, suma przyznanych funduszy. Należy podkreślić, iż omawiane akta wnoszą cenny materiał badawczy do dziejów Polaków przebywających we Francji w czasie II wojny światowej.

Wreszcie w zeszytcie trzydziestym pierwszym przedstawiono trzecie wydanie Katalogu księży polskich pracujących od 1922 r. w duszpasterstwie emigracyjnym we Francji¹⁶. Część niniejszej publikacji jest zaktualizowaniem stanu badań nad posługą duszpasterską rodzimych duchownych pracujących na ziemi francuskiej.

Katalog zawiera dane osobowe księży, prezentuje ich pochodzenie diecezjalne lub zakonne. Zamieszczona w zestawieniu przy każdym z kapłanów liczba porządkowa odpowiada numerowi z komputerowej bazy danych prowadzonej przez ks. prof. B. Panka. Poza Katalogiem prezentowany zeszyt charakteryzuje źródła pochodzące z Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu.

Należy dodać, iż do serii wydawniczej *Materiały do dziejów Polskiej Misji Katolickiej we Francji* włączono w formie zeszytów trzy dysertacje magister-

¹⁴ Zeszyt XVIII, Duchowieństwo polskie we Francji od 1922 r. Prezentacja stanu badań, Editions François Dominique Paris 1996, pp. 112.

¹⁵ Zeszyt XXV, *Dokumentacja dotycząca uchodźców i prześladowanych pod rządami nazizmu we Francji (1939-1945)*, Warszawa 1999, wydanie na prawach rękopisu, s. I–XVIII, k. 192.

¹⁶ Zeszyt XXXI, *Dokumentacja i Katalog księży polskich pracujących w duszpasterstwie emigracyjnym na terenie Francji od 1922 r.*, Warszawa UKSW 2001, wydanie na prawach rękopisu, ss. 134.

skie oraz jedną rozprawę doktorską, które powstały w oparciu o materiały źródłowe zebrane przez ks. prof. B. Panka¹⁷. Prace te wnoszą cenny wkład do poznania historii polskiej emigracji we Francji okresu dwudziestolecia międzywojennego.

Trzeba zaznaczyć, iż w projekcie badawczym *Materiały do dziejów PMK we Francji* prowadzonym od kilku lat została wykorzystana zaledwie 1/10 materiałów źródłowych znajdujących się w posiadaniu ks. prof. B. Panka.

¹⁷ Zeszyt VII, M. Matraś, *Polskie organizacje religijne we Francji w latach 1922-1939*, Wstęp B. Panek OC, Ed. François Dominique Paris 1997, k. 126.

Zeszyt XIV, T. Winiarski, *Działalność Towarzystwa Opieki nad Więźniami „Patronat” w Krakowie w latach 1925-1939*, Wstęp B. Panek OC, Warszawa UKSW 2000, wydanie na prawach rękopisu, ss. 145.

Zeszyt XV, A. Stępień, *Klub Polski w Rosières (dep. Cher) w latach 1922-1939*, Wstęp B. Panek OC, Warszawa UKSW 2001, wydanie na prawach rękopisu, ss. 107.

Zeszyt XVI, J. Janowska, *Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet polskich we Francji, na podstawie Dokumentacji Klubu Polskiego oddział w Rosières (dep. Cher) w latach 1935-1939*, Wstęp B. Panek OC, Warszawa UKSW 2001, wydanie na prawach rękopisu, ss. 154.

Zeszyt XIX, M. Matraś, *Polskie organizacje we Francji na podstawie Dokumentacji Klubu Polskiego w Rosières (dep. Cher) w latach 1923-1939*, Wstęp B. Panek OC, Warszawa UKSW 2002.